

УДК 101.9

Анатолій ТРЕМБИЦЬКИЙ,
доктор історичних наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник відділу новітньої історії Поділля
Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАНУ
при Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка

Міркування про надію

Dum spiro, spero – Поки живу, надіюся.

В енциклопедично-довідкових виданнях термін «надія» («сподівання») має декілька тлумачень, зокрема:

1) «емоційне переживання, відчуття, емоція, що виникає при очікуванні суб'єктом бажаної події», «формується внаслідок пізнання суб'єктом причин, що обумовлюють очікувані події»;

2) «віра в позитивну, з точки зору суб'єкта, розв'язку ситуації, що склалась у його житті»;

3) «стан суб'єкта з наявністю цілковитої впевненості у своїх можливостях без явного і неявного усвідомлення і оцінки даних можливостей»;

4) «цілковите покладання на свою віру» [2].

Американський психолог, професор Каліфорнійського університету в Сан-Франциско Пол Екман (*15.02.1934) визначає, що «надія – це «християнська чеснота», це «віра в безсмертя і воскресіння, що йде з глибини віків і базується на твердій основі в таїні Христа». Він стверджує, що християни перебувають у впевненості, що «коли Дух Того, Хто воскресив Ісуса з мертвих, мешкає у нас, то Той, Хто воскресив Христа з мертвих, оживить і наші смертні тіла Духом Своїм, що живе у нас» [10, с. 148].

Український філософ, письменник, психоаналітик, доктор філософських наук, професор Назіп Хамітов (*17.01.1963) пише, що надія – це «екзистенціаль випереджування, сподівання бажаного й очікуваного на підставі особистісного досвіду, віри і знань людини» [9].

Про надію на Всевишнього можна знайти посилання в різних місцях Біблії, як-от: «Я надіюся на Господа, має надію душа моя, і на Слово Його я вповаю» (Пс. 130, 5). Зокрема, у Святому Письмі йдеться про спонування до великої надії на Бога:

1. **Його ласка:** «Господь любить тих, хто боїться Його, хто надію складає на милість Його!» (Пс. 147, 11); «Добрий Господь, пристановище Він у день утиску, і знає Він тих, хто на Нього надіється!» (Наум. 1, 7).

2. **Його милість і Його милосердя:** «Хай надію складає Ізраїль на Господа, бо з Господом милість, і велике визволення з Ним» (Пс. 130, 7); «Отож приступаймо з відвагою до престолу благодаті, щоб прийняти милість та для своєчасної допомоги знайти благодать» (Євр. 4, 16).

3. **Його любов до Христа:** «Любов Божа до нас відкрилась у тому, що Бог послав у світ Сина Свого Єдинородного, щоб ми жили через Нього» (1 Ін. 4, 9).

4. **Його благодіяння:** «Ангел Господній табором стає кругом тих, хто боїться Його, – і визволяє їх» (Пс. 34, 8); «Наказуй багатим за віку теперішнього, щоб не неслися високо, і щоб надії не клали на багатство непевне, а на Бога Живого, що щедро дає нам усе на спожиток» (1 Тим. 6, 17).

5. **Його могутність:** «Господь моя сила та щит мій, на Нього надіялось серце моє, – й Він мені допоміг, і втішилося моє серце, і співом своїм я прославлю Його» (Пс. 28, 7); «Оце – Бог спасіння мое! Безпечний я, і не боюсь, бо Господь – сила моя та спів мій, і спасінням для мене Він став!» (Іс. 12, 2).

6. **Його обіцянка заступництва:** «Хто Господа любить, – ненавидьте зло! Хто рятує душі святих Своїх, Той визволить їх із руки несправедливих» (Пс. 97, 10); «Бо Господь, Бог ваш, Він Той, що йде з вами воювати для вас з вашими ворогами, щоб спасти вас!» (5 М. 20, 4); «Чи ж не наказав Я тобі: будь сильний та відважний? Не бійся й не лякайся, бо з тобою Господь, Бог твій, у всьому, де ти будеш ходити» (Іс. Нав. 1, 9); «Коли переходиш через води, Я буду з тобою, а через річки – не затоплять тебе, коли будеш огонь переходити, – не попечешся, і не буде палити тебе його полум'я» (Іс. 43, 2).

7. **Піклування, яке Він має про нас:** «Через те вам кажу: не журіться про життя своє – що будете їсти та що будете пити, ні про тіло своє – у що одягнетеся. Чи ж не більше від їжі життя, а від одягу тіло? Погляньте на птахів небесних, що не сіють, не жнуть, не збирають у клуні, та проте ваш Небесний Отець їх годує. Чи ж ви не багато вартніші за них?» (Мф. 6, 25–26);

«Покладіть на Нього всю вашу журбу, бо Він опікується вами!» (1 Петр. 5, 7).

8. **Господь є твердиня вічна:** «Полюблю Тебе, Господи, сило моя. Господь моя скеля й твердиня моя, і Він мій Спаситель! Мій Бог – моя скеля, сховаюсь я в ній, Він щит мій, і ріг Він спасіння мого, Він башта моя!» (Пс. 18, 2–3); «Надійтеся завжди на Господа, бо в Господі, в Господі вічна твердиня!» (Іс. 26, 4).

9. **Він є фортеця і притулок:** «І твердинею буде Господь для пригнобленого, у час неволі – притулком» (Пс. 9, 10); «Добрий Господь, пристановище Він у день утиску, і знає Він тих, хто на Нього надіється!» (Наум. 1, 7).

10. **Він є захист:** «Ти блаженний, Ізраїлю! Який інший народ, якого спасає Господь, як тебе? Він щит допомоги твоєї, і Меч Він твоєї величності. І будуть твої вороги при тобі упокорюватись, а ти по висотах їх будеш ступати» (5 М. 33, 29); «Душа наша надію складає на Господа – Він наша поміч і щит наш» (Пс. 33, 20).

11. **Він наш Викупитель і Спаситель:** «Бо Я – Господь, Бог твій, що держить тебе за правцю й каже до тебе: «Не бійся, – Я тобі поможу! Не бійся, ти Яковів черве, ти жменько Ізраїлева. Я тобі допоможу», – каже Господь, і твій Викупитель – Святий Ізраїлів!» (Іс. 41, 13–14).

12. **Він наш Небесний Отець:** «Тож як ви, бувши злі, потрапите добрі дари своїм дітям давати – скільки ж більше Отець ваш Небесний подасть добра тим, хто проситиме в Нього!» (Мф. 7, 11).

13. **Той, хто надіється на Бога, буде мати милість:** «Милість Твоя, Господи, нехай буде на нас, бо ми надіємося на Тебе» (Пс. 33, 22); **буде знаходитись у повному спокої:** «Думку, оперту на Тебе, збережи Ти в повнім спокої, бо на Тебе надію вона покладає» (Іс. 26, 3); **буде непохитним:** «Ті, хто надію складає на Господа, вони як Сіонська гора, яка не захитається, яка буде стояти повік!» (Пс. 125, 1); **буде почутим:** «І оце та відвага, що ми маємо до Нього, – що коли чого просимо, згідно з волею Його, то Він слухає нас» (1 Ів. 5, 14); **радітиме в Бозі:** «бо Ним радується наше серце, бо на ймення святеє Його ми надію кладемо!» (Пс. 33, 21); **силу відновлять:** «а ті, хто надію складає на Господа, силу відновлять, крила підіймуть, немов ті орли, будуть бігати – і не потомляться, будуть ходити – і не помучаться!» (Іс. 40, 31); **наслідують землю:** «бо знищені будуть злочинці, а ті, хто вповає на Господа, – землю вспадкують!» (Пс. 37, 9); **отримуватиме допомогу:**

«Бо з Тобою поб'ю я вороже військо, і з Богом своїм проберусь через мур» (Пс. 18, 30); **буде захищати від зла:** «І Господь їм допоможе та їх порятує, визволить їх від безбожних і їх збереже, – бо вдавалися до Нього вони!» (Пс. 37, 40); «Бо конче врятує тебе, і від меча не впадеш ти, і буде тобі душа твоя за здобич, бо ти надіявся на Мене» (Єр. 39, 18); **не боятися людей:** «За мною Господь – не боюся нікого, що зробить людина мені?» (Пс. 118, 6); «Що ж скажеш на це? Коли за нас Бог, то хто проти нас?» (Рим. 8, 31); «Тому ж ми сміливо кажемо: «Господь – мені помічник, і я не злякаюсь нікого: що зробить людина мені?» (Євр. 13, 6); **не боятися нічого:** «Я лягаю, і сплю, і встаю, бо Господь оберігає мене, я не боюсь безлічі людей, що звідусіль нападають на мене. Устань, Господи, і спаси мене, Боже мій, бо Ти побив ворогів моїх, зуби грішників сокрушив єси» (Пс. 3, 6–8) [4].

Надія є одним із дуже важливих знарядь, адже це чеснота, що впливає з віри і допомагає позитивно мислити, діяти, перемагати. Знаний український публіцист Роман Олійник (псевдонім Роман Рахманний, *26.12.1918–†24.06.2002), писав, з посиланням на шотландського есеїста та історика Томаса Карлайла (*1795 – †1881), що «надія – це психологічний мотор людського життя», адже, «правду сказавши, людина живе тільки надією, людина не має нічого власного за винятком надії!». Життя без надії – це або пекло, або смерть, і, як писав Данте Аліг'єрі (*1265–†1321): «Хто входить тут, покинь усю надію» [5, с. 2].

Протягом багатьох століть українці визнавали надію за найважливіший чинник «перетривання днів журби, місяців терпіння і років лихоліття – особистого, родинного, громадського і всенародного». Лікарі, психологи і психіатри знають, що доки в людини «тліє хоча б іскорка надії на краще майбутнє, доти навіть критично хвора людина має можливість лишитись живою». А коли ж іскра надії у людини погасла, коли людина втратила віру в те, що може витримати усі удари життєвих бур, тоді вона втрачає надію і «в своїй підсвідомості не бачить сенсу далі жити, тоді навіть фізично здоровий організм занепадає швидко» і швидко сходиться із «життєвої сцени в небуття» [5, с. 2].

Одним із «багатьох великих умів людства, які зазнали благотворного впливу надії та поглибили її цінність для людини, для нації і для людства», є Тарас Шевченко, життя якого – це найпереконливіший приклад тих, хто має надію. Адже для нього «надія була отим якорем, що довгі роки тримав його душевний човен при березі здорового розуму

всупереч бурунам житейського моря». Його тримала надія і він твердо надіявся на те, що «принаймні коли-небудь його поетичні думи досягнуть читача в Україні», про що у вірші «Лічу в неволі дні і ночі» пише:

Неначе роси над землею,
На щире серце молодеє
Сльозами тихо упадуть!
І покиває головою,
І буде плакати зо мною,
І може, Господи, мене,
В своїй молитві пом'яне [6, с. 210].

Коли всі його приятелі та знайомі забули його на засланні – одні зі страху перед поліційним російським режимом, а інші з людської байдужості – і не писали до нього, тоді Тарас Шевченко, як і будь-хто інший в його ситуації, піддавався чорним думкам, про що писав у вірші «Ой гляну я, подивлюся» і просить одного:

Як же його у неволі
Жити без надії?
Навчіть мене, люди добрі,
А то одурію [7].

Віру в надію, яка «поглиблює принципи діяння психічного механізму в душі людини», яскраво розкрив Тарас Шевченко у своєму вірші-листі «А. О. Козачковському», де пояснював, що:

...ти, і Україна,
І Дніпро крутоберегий,
І надія, брате,
Не даєте мені Бога
О смерті благати [8, с. 61].

З погляду сучасності, ми впевнено можемо стверджувати, що «тільки надія оберігала його в цій межовій ситуації, бо все інше, згадане в цьому вірші, вміщується під її покровом: і прагнення ще раз побачити їх зблизка, і почуття, що це – не виключене і можливе». Недаремно, на думку Р. Олійника, українці досить часто хрестили новонароджену доньку Надією, вкладаючи в цю нову істоту «свої незгаслі надії на кращі часи для своєї родини». І «тільки народ, сповнений життєдайною надією, міг перетривати всі лихоліття», що бурями проносилися багато століть по українській землі [5, с. 2].

До теми надії в людському житті зверталася й Леся Українка. У 1879 р. родина Косачів у повному складі поселилася в Луцьку, і це місто у житті майбутньої письменниці зайняло особливе місце. Її сестра Ольга Косач-Кривинюк писала, що «...там почалися два найвизначніші у Лесиному житті процеси: там почалася її творчість, що піднесла її так високо, там почалася страшна недуга, що занастила її в розквіті

творчості» [3]. Саме тут, під впливом звістки про заслання своєї тітки Олени Антонівни Косач (у заміжжі Тесленко-Приходько) за участь у революційному русі, Леся написала перший у своєму житті вірш «Надія» (1880) [1]. Він став результатом «раптової реакції на сумну подію, спалах – він був променем справжньої свідомості дев'ятирічної дитини», і вперше під заголовком «Пісня заволоки» був опублікований у львівському журналі «Зоря» (1887, № 24, с. 413) [3]:

Ні долі, ні волі у мене нема,
Зосталася тільки надія одна:
Надія вернутись ще раз на Україну,
Поглянути ще раз на рідну країну,
Поглянути ще раз на синій Дніпро, –
Там жити чи вмерти, мені все одно;
Поглянути ще раз на степ, могилки,
Востаннє згадати палкі гадки...
Ні долі, ні волі у мене нема,
Зосталася тільки надія одна.

«Без надії, – зауважував Роман Олійник, – заламувались навіть найтвердіші в'язні по тюрмах, хоча ніхто фізично не тортував їх», а «з надією в серці – навіть фізично слабкі в'язні витримували тортури і каторгу або вмирили від знущань, катувань, не підкорившись вимогам ворога». Про це свідчать численні біографії відомих і безіменних українських патріотів, які пройшли через підвали ЧК–ДПУ–НКВС, «кімнати без виходу» польських в'язниць, німецького гестапо, концентраційних таборів, в'язниць і психіатричних лікарень московського КДБ. Вони мали надію на те, що про їхній опір «нелюдській системі дізнаємось ми», і сьогодні «виправдати їхню надію – наш обов'язок». Сучасний ворог України добре знає це, і «значенням надії в оборонних спроможностях жертв його гніту, переслідувань і терору він не легковажить» [5, с. 2] і тому робить спроби «вирвати з українських душ саме надію на перемогу української нації».

З цієї метою ворог широко і вміло використовує засоби масової інформації – пресу, радіомовлення, телебачення, а також наукові установи й окремих учених навіть з-поза сфери свого володіння. Головне завдання залучених москалями «каламарних душ», – переконати українців, «що їм нема на що надіятись, бо, мовляв, українці ніколи не встоять на власних ногах без московської підтримки і нагляду». Щоб зміцнити свою тезу на ділі, москалі купують українців «почестями, грішми, вигодами і почуттям співволодіння іншими народами в країнах окупованих Росією». При цьому українців «наполегливо переконують, що, мовляв, вітри історії дмуть проти

них; що тенденції розвитку сучасного людства є проти української самостійницької концепції та що саме тому все «здорове і прогресивне людство протиставиться українцям».

Щоби протистояти таким «оманним дрібним щоденним ілюзіям», необхідно мати потужну «снагу-надію, яка допомагає людині перетривати тюрму, катування, психіатричне промивання мозку і навіть неминучу смерть». Далі Р. Олійник стверджував, що «без надії на власну перемогу українців жде масова загибель». Тому треба закликати українців до зміцнення своєї надії на перемогу, що «є сенсом

і доцільністю життя людини і нації». Водночас закликав віруючих «молити Бога не за те, щоб Він зменшив нам кількість наших ворогів», а «щоб ласкою Своєю зміцнив надію в наших серцях на перемогу української правди» [5, с. 3]. Адже, на його думку, «немає страшнішого злочину супроти свого національного брата і свого суспільства, немає жахливішої зради своїй нації, як саме знищування надії в душах членів того суспільства-нації». Саме «віра в українську людину і в українську націю», зокрема, «в її перемогу, спирається на твердому камені дійсності, а не фантазії». «Бо надія – це життя!» [5, с. 4].

Використані джерела

1. Леся Українка. Надія [Луцьк, 1880]. *Збір. творів* : у 12 т. Київ : Наук. думка, 1975. Т. 1. С. 72.
2. Надія. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Надія> (дата звернення: 10.04.2025). Назва з екрану.
3. Нерода Т. Леся Українка. Вірш «Надія». 135 років від часу написання. URL: http://kololesi.at.ua/publ/lesja_ukrajinka_virsh_nadija_135_rokiv_vid_chasuisannja (дата звернення: 10.04.2025). Назва з екрану.
4. Приклади великої надії на Бога у Святому Письмі. URL: <http://www.truechristianity.info/ua/books/hope> (дата звернення: 10.04.2025). Назва з екрану.
5. Рахманний Р. [Роман Олійник]. Міркування про надію. *Нові дні* : універсальний ілюстрований місячник (Торонто). 1973. Ч. 213. Червень. С. 2–4.
6. Шевченко Т. Лічу в неволі дні і ночі. *Збір. творів* : у 6 т. Київ, 2003. Т. 2: Поезія 1847–1861. С. 208–210.
7. Його ж. Ой гляну я, подивлюся... Там же. С. 77.
8. Його ж. А. О. Козачковському ... Там же. С. 58–61.
9. Хамітов Н. Надія. *Філософський словник* / за ред. В. І. Шинкарука. 2 вид., перероб. і доп. Київ : Абрис, 2002. С. 404.
10. Ekman P., Davidson R. *Natura emotji*. Gdańsk : Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 1999. 397 s.

Виховна робота

УДК 37.064.1

Євгенія ХОМІК,
заступник директора з виховної роботи Любомльського ліцею № 3
Любомльської міської ради Ковельського району Волинської області

Модель педагогічної взаємодії «Батьки і діти»: інноваційні підходи у виховній роботі закладу освіти

Представлено інноваційний підхід до організації взаємодії між батьками, дітьми та педагогами через упровадження тренінгових технологій у систему виховної роботи закладу освіти. Розкрито ефективність тренінгового формату в налагодженні конструктивного діалогу між родинами та школою, а також окреслено можливості застосування таких практик у сучасному виховному просторі. Стаття містить практичні рекомендації щодо впровадження тренінгових методик у діяльність класних керівників та заступників директорів з виховної роботи.

Ключові слова: партнерська взаємодія, виховна робота, тренінгові технології, комунікація, родинне виховання, педагогічний діалог, тренінг, інноваційні методики.